ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. VI. 1. Iuliu 1867.

XIV.

FORME ANTICE ROMANESCI.

Pentru cá lectorii nostri sesi pota formá macaru una mica idea despre formele antice ale limbei romanesci, ce se afla in monumentele cosemnate in catalogulu publicatu in Nr. trecutu pag. 87 si urmatoria, dein principia-le nostre de limba, vomu se dàmu aici in locu de proba unu estrasu dein §. LXXX, celu mai dein urma dein acele principia, tractandu despre particule, in care amu cuprensu nu numai formele ortografice, ci si cele ce se tienu de cuvente si semnari uitate seau mai rare, despre ale caror'a esactitate si usu se va poté convinge, ori si cene-si va luá patientia de a consultá monumentele citande, dupa literele ocurenti in acelu catalogu, in câtu lectorii nostri le voru avé a mâna mai multe seau mai pucine.

Noi le amu verificatu de nou dupa originale, pentru cá se nu dàmu ocasiune la citatiuni eronie, si prein ast'a la esaminari desierte; — si amu mai si adausu unele oserbatiuni, ce ne-se pareau necesarie si utili spre ilustrarea celoru dîsa.

A. In prepusetiuni.

1. ANTE, cu ж cá in ântâniu, in locu de inte, cumu se scrie acumu. Asia in Tt (msu) la pateme fol. 4 rect. „zid неоворit ші ꙟпаꙟte двоpвitoape; unde in principia (p. 395) e cu erore scrisu: ꙟпante. Totu acolo si mai ânte in locu de mainte, sub b) fol. 10 vers. in apostolu dela ebrei nr. 325: adȣчеціွж aminte de zілеле de maꙟte, ꙟtpȣ кареле dȣпъ че въ лȣminacet, mape ръzвоiȣ a пatemiлор аці ръвdat.

Ante cu ж, in locu de i, ocurre forte desu si in AA (psaltirea Coresiana), inse in form'a ꙟntpe, cu p dupa t, precumu in psalmu V, versu 5: пече вор фi кълкжtopii de леце ꙟntpe окії tъї; adeca: in a-antea ochiloru tei; — ps. IX, v. 20: съ се жȣdече лimвiле ꙟntpe tine; adeca: in a-antea ta; si asia de nenumerate ori, unde in testulu slovenescu de lenga celu romanescu pretotendenea stà пpeд, care insemneza numai in a-ante, er'nu si intre lat. inter. Totu asia si in alte carti de ale lui Coresi, inse mai raru, precumu in C (cazani'a de in a. 1580) in domenec'a filiului prodigu (p. 5): ainte вжzȣi domnȣл ꙟntpe mine пȣpȣpea; adeca: in a-antea mea.

Atare insertiune se afla si in cuventulu uitatu: stremuru, in locu de stemuru lat. stimulus, precumu in F (Noulu test. de A. Julia dein an. 1648), act. IX, 5: кȣ греȣ ціе ꙟ сътчеаоа стръ-mȣpъpiї a zвъpлi; XXVI, 14: кȣ греȣц ecte a zвъpлi ꙟпpotiва стръmȣpъpiї; 2 Cor. XII, 7: datж mie стръmȣpape ꙟфintж ꙟ tpȣнȣл mieȣ; unde Kk (Bibli'a de Bucur. dein a. 1688) are: datȣmicaȣ стръmȣpape tpȣпȣлȣi.

R in amendoua a intratu pentru asemenarea intre stemurare si stremurare, cá si intre ꙟnte si ꙟntpe.

Litera ж remase inca panà adi in derivatulu antaniu dein ante, dupa form'a latina: ante, antaneus, cá si dela sponte spontaneus, pede pedaneus, tempore temporaneus, — extraneus, momentaneus, subitaneus etc.; desi adiectivulu antaneus in limb'a latina nu se mai afla; dar' se afla in cea vechia francesca sub formele ortografice: antan, antain, antein, antin; vedi Roquefort glossaire dela langue romane, Paris 1808 tom. I. pag. 70.

De form'a antaniu, cu terminatiunea niu, vedi citatele dein scrietorii vechi romanesci in principia-le nostre pag. 147 not. 2.

Dupa form'a antaniu, mai aflâmu in limb'a romanesca formate urmatoria-le: calcâniu lat. calcaneum, dela calx — calce; si capetâniu dela caput — capite: capitaneus.

Alte scaimbari dein жn in IN, precedendu seau urmandu vocalea E seau I, se mai audu in

limb'a romana si in cuventele urmatoria: ânema, ânelu, ghinde in locu de ghiânde lat. glans — glande, ital. ghianda; si grindene in locu de grândene lat. grando — grandine, ital. grandina si grandine.

2. CATRA, care se pronuncia sî câtra seau câta, si câtre, sémena cu κατὰ grecescu, ci mai multu cu celu latinu contra, cá câtu si câti cu quantum si quot. In limb'a romanesca de acumu insemneza numai cá spre lat. erga si versus, care semnare la latini e forte rara, si Forcellini citeza numai unu esemplu dein Pliniu ist. nat. lib. VIII, 7, 7: Elephanti tanta narratur clementia contra minus validos, ut in grege occurrentia manu dimoveat, nequod obterat imprudens; adeca: erga minus validos: catrà celi mai nctari.

Mai demultu inse insemná si la noi, cá la latini contra intru insemnarea adversus — m, cumu dîcemu acumu: ꙟпротівъ, care la latini e semnificatiunea mai usitata. Asia in A (Tetravang. Coresianu) la Marcu nr. 41 (capu IX v. 40): ші амѹ нѹ е кътрж noi, naintea поастръ ecте; care in F e tradusu: къ варе чіне нѹ ecте пре noi, кѹ noi ecте, cu nota marginale ꙟпротівъ la пре; er' in Kk: къ орі чіне нѹ ecте ꙟпротівa воастръ, кѹ воі ecте. — Asia si la loculu paralelu Luc. nr. 48 IX, 50), in A: чіне нѹ е кътрж noi, кѹ noi ecте; F: чіне нѹі ꙟпротівж ноаѡ, кѹ ноі ecте; Kk: чіне нѹ е ꙟпотрівъ ноао, пентрѹ ноі ecте.

3. DE-IN, in locu de den seau din de astadi, cari amendoua noindoitu suntu contrasa dein DE-IN. Celi mai vechi scriu totu de un'a деꙟ, asia AA. (psaltirea), A (tetravangelu), B, C (Cazaniele Coresiane), D (pentateuculu de Orestia dein a. 1581); mai totu de un'a in Ee (pravil'a de Tergov. dein a. 1652) si Ff (Cluciu dein an. 1678); si forte adesu in cele alalte panà la 1700. De acì mai multu den, si in urma din. Esemplele suntu in adeveru nenumerate, si in principia-le nostre ocurru mai pre tote paginele in citatiuni; de acea nece nu mai citàmu aici, ci indereptàmu acolo, si in specie la Pravil'a cea mare, carea se afla in forte multe mânure, cá se se convinga, cà in adeveru romanii mai demultu nu numai scrieau ci si pronunciau: de ꙟн in locu de alu nostru modernu din.

Totu asia scriu celi vechi si in alte compusetiuni, precumu: деꙟнтрѹ in locu de dintрѹ, de ꙟчепѹт in locu de dinчепѹт, de ꙟдъръпт in locu de din дъръпт, de ꙟdoc in locu de din doc; etc. pentru cari vedi citatele totu acolo.

4. PRE, dein lat. per, cá vrè in locu de ver lat. vel, si cá la italiani sempre in locu de semper alu latiniloru. Celi vechi mai totu asia-lu scriu; mai raru ПЕ, lapedandu pre R, care s'ar' paré derivatu almentrea dein lat. per, lapedandu pre R finale er' nu strapunendu-lu; — er' нъ nece de cumu, macaru cà astadi asia se pronuncia mai in tota Romani'a, ci in Trni'a mai numai la lingurari, Selagiani etc.; care pronuncia e fonetica, er' nu etimologica cá пе si пре.

Semnificatiunea ei, cá la latini per, la noi astadi e forte restrinsa, precumu: a intratu pre usia: per ostium. Ci la celi vechi ai nostri e mai lata, precumu in F (nou test. dein a. 1648) la Matth. I, 22: ка съ съ ꙟпле че zіче domнѹл пре пророкѹл; adeca: prein, lat. per prophetam; I, 17: atѹнчеа се ꙟплѹ кареа е zісж пре Epemia пророкѹл, adeca prein, lat. per Ieremiam. Marc. XVI, 20: кѹвentele лор ꙟтърind пре cemne; per signa. Ioh. I, 17: къ леџеа пре moici фѹ datъ, per Moysem etc. fiendu cà la aceste locure nu se afla note marginali corective si esplicative, cá la alte cuvente si semnari mai rare, e invederatu, cà asta semnificatiune inca erá usitata pre atunci in Transilvani'a.

5. PRE-IN, in locu de celu modernu prin, chiaru cá DE-IN, in tote cele mai vechia monumente; mai raru прен, si nece de cumu pin, care se aude desu in Trni'a. Trecundu citatele dein secl. XVI, ne restringemu la unele dein secl. XVII, asia in F (nou test.) la Matth. VI, 5: нѹ фіџ ка фъцарнічії, карії ꙗѹбеск пре ꙟ ворбе; Ioh. I, 2, 3: ачеста кѹвънт ера de ꙟчепѹт ла dѹmnezѹѹ. toate пре ꙟ ел фѹрж фъкѹte. In Ee (pravil'a mare) pretotendenea. In Ff (cluciu) fol. 30 rect. аша ші апостолії ꙟтъла пре ꙟ toatъ лѹmea etc.

6. PRE-INTRU, si PRE'NTRU, in locu de celu usitatu acumu: пентрѹ, intru ambe insemnarile: prein si pentru (lat. per si propter); inse si la celi vechi mai raru, de câtu form'a contracta: pentru. Esemple.

A (tetraev.) la Matth. nr. 36 (X, 18): dѹш веџі фі пеꙟнтрѹ mine (F пентрѹ mine).

B (cazani'a de Brasiovu I), in domenec'a XV dupa rosalie: леџеа ші порѹнчіле поаѹ dat dѹmnezѹ прентрѹ ачесте лѹкрѹре. Domen. VIII dupa

an. nou: къ ва фi depent ꙟnaintea лѹ dѹmnezeѹ прептрѹ фаптеле сале. Dom. XII dupa an. nou: прептрѹ пъкателе вяѣа; — прептрѹ грешалеле; прептрѹ пъкателе поастре; — прептрѹ пъкателе лѹї (bis); — прептрѹ бiнеле шi прептрѹ тiла лѹi; — прептрѹ бiнеле лѹi; — прептрѹ къ пaѹ цinѹt лецеа лѹ dѹmnezeѹ; — прептрѹ ꙟпъръцiea черiѹлѹi, etc. una data inse si: пептрѹ лѹкрѹл ноctрѹ.

D (pentat. de Orastia) la esîre XVI, 2: mai бiне am врѹт тѹрi прептрѹ тѹна domнѹлѹi; adeca prein mân'a domnului.

Inca si Kk (bibli'a de Bucur.) la Isaia XXXVII, 45: скѹtiвоѹ прептрѹ четатea ачаcta.

7. PRE-SPRE, in locu de celu usitatu acumu preste, mai la toti scrietorii vechi, inse si in form'a: песпре seau преспе seau песпе; er' form'a престе numai mai arare ori si mai tardîu, straformata seau dein преспе mutandu п in t, seau dein престре care inse la celi vechi nu ocurre asia, nece cea mai scurtata inse usitata in Trni'a: песте. Esemple.

In AA, A, B, C, D pretotendenea; asia A la Math. nr. 109 (XXVI, 73): dѹпѫ ачеea преспре пешкit терсерѫ ctѫnd шi zicерѫ лѹ петрѹ; — Luc. nr. 14 (IV, 25): къ фѹ фоамете маре преспре tot пътѫнтѹл etc.

Dein cele mai tardîe: F, Luc. III, 20: adaoce шi ачаcta преспре toate; XXIII, 5: ꙟвъцъnd пре спре toatѫ Iѹdea, ꙟчепъnd de ꙟ галiлеа пънѫ ачiчеа etc.

N (cazani'a de Iasi dein a. 1643) fol. 212 vers. преспре toatѫ mentea. O (siepte sacr. dein a. 1645) pag. 129: преспре воеа лѹї. P (pravil'a civile dein an. 1646) fol. 3 vers. преспре an.; etc.

Aa (pravil'a mica Govora 1640) fol. 20 vers. преспре фipe. Bb (cazania de Govora 1642) pag. 6: преспре toate zile. Ee (pravil'a mare 1652) pag. 500: песпре dinceле. Ff (cluciu) fol. 6 vers. песпре фipe etc.

8. SPRE, dein lat. super lapedandu pre U dupa S, si stramutandu er in re cá in per: pre; in usulu de astadi numai intru insemnarea кътръ carea la celi vechi e mai rara; er' la celi vechi cá la latini super, uneori si in locu de contra. Esemple.

Trecundu preste cele mai vechia de Brasiovu, citâmu numai: D (pentat. de Orastia) la facere I, 3: ꙟtѹнерек ера спре adъпк; шi dѹхѹл domнѹлѹi се пѹрта спре апѫ (in Kk: ꙟtѹнерек ъчеа deасѹпра престе чел фъръфѹnd, шi dѹхѹл лѹi domнезъѹ съ пѹрта deacѹпра апеi; lat. super abyssum, super aquam etc. G, psalmu XXIII, 2: къ ел спре тѹрi лаѹ ꙟtemeiat, шi спре апе лаѹ ꙟtърit пре ел; etc.

B. In adverbia si cojuntiuni.

9. CÁ, in locu de precumu. AA, in cantari VII: нече веrem, нече фечет, каi zic поао; adeca: кѹm ai zic, lat. quam (tam quam); IX: ка гръi пъріпцiлор пошtpi; adeca: precumu grai. A la Math. nr. 108 (XXVI, 39): ꙟсѫ пѹ ка еѹ воiѹ, чi ка вepi tѹ (F: ꙟсѫ пѹ кѹm воескѹ еѹ, че tѹ); etc.

10. E, lat. et, in locu de еаръ si шi; care astadi e uitatu, er' la celi vechi usitatu forte; numai câtu chiaru еаръ se pare a fí derivatu dein E cu adausulu silabei RA, in locu de RE dein alte cuvente, precumu pururе dein puru (lat. porro) si re, asisidere dein sî (lat. sic) cu A dein a-ante, si cu DE si RE dein deretru, unde RE se pronuncia si rea, er' aliurea nea seau lea, precumu in pretotendenea, almentrelea etc. Esemple.

AA (psalt. Coresiana) ps. CXIII, 13: черiѹл черiѹлѹi domнѹлѹi, е пътѫнtѹл dede фiiлор оаменiлор; etc.

A (tetraev.) la Matth. nr. 64 (XV, 39): е тѫпкѫtopii ера паtрѹ mie de бърбацi (in F: iарѫ карii тѫнкарѫ, ера паtрѹ mie de oameni); nr. 74 (XVIII, 8): е съ tеарѫ тѫпа ta саѹ пiчорѹл tъѹ съблѫzni te, tae еа шi леапъdъ ел dела tine; nr. 75 (v. 15, 16): е съ грешiре цie фрателе tъѹ, иасѫ шi облiчеште ел adiзcepe mi ачела сiпгѹр. шi съ tе аскѹлtаре, афлаверi фрателе tъѹ. е съ пѹ tine аскѹлtаре, еа кѹ tine. е съ пѹ аскѹлtаре еi, спѹне ла бесерекъ; etc. Asia si in cele alalte carti Coresiane: B, si C, forte adesu.

D (pentat. de Orestia) la facere I, 2; е пътѫнtѹл ера пѹстiiѹ; IV, 7: съ вер фаче бine, лѹавер платѫ. е съ ръѹ, аші паintea ѹшеi пъкаtѹл tъѹ ва фi; etc.

11. IO seau IUO, in locu de unde, cá si la trasdanubiani, acumu uitatu de totu, lat. ubi. AA, ps. LXXVIII, 10: съ пѹ кѹndва zікѫ лimбiле iѡе dѹmnezeѹл лор; CXIII, 10; iѡ е zеѹл лор etc. D, genes. XXXVII, 19: iака iѹѡ бine възъtорiѹл de бiсе; XXXVIII, 21: iѹѡi ча тѹiере; etc.

12. NECE seau NECI, in locu de nici de acumu, lat. nec sî neque; inse in Trani'a si panà astadi se mai aude pre alocurea. Esemple forte numerosa la celi vechi.

AA, ps. V, 5: нече вор фi кълкътopii de леџе ꙟntpe окii тъi. XIII, 4: нече пънъ ла зпзл; 5: нече ꙟцелегъторi; etc.

B, domen. VIII dupa a. nou: нече tatъ тъз, нече мзмъ ta, — нече tрънзл тъз, — нече сзфлетзл тъз, нече domn, — нече азъџiea ta; etc.

D, gen. III, 4: нече кзт пз вреџi кз moapte мзрi. IV, 15: нече кзт ва фi аша; etc.

F matth. VI, 26: кареле нз самънъ, нече сечеръ, неч adзнъ. VII, 6: нз dapeџ сфнtа кънiлор, нече върсареџ мъргъритареле воастре ꙟnaintea порчiлор; etc.

G, psalmu IX, 25: нечеi dmzъз ꙟ toate кзџетеле лзi; etc.

13. NEMICA seau NEMIC'A, in locu de celu de astadi nimic'a si nimicu, lat. ne mica, cá nehilum. Esemple.

AA, ps. XXII, 1: de немiкъ 'нз мъ ласъ. XXXVIII, 7: шi фъntзра mea ка немiка ꙟntpe tine; etc;

A, marc. nr. 28 (VII, 12): немiкъ съ фачеџ tatълзi тъз; asia si F la acestu locu: немiкъ съ факъ tътъзi съз саз мъni са; etc.

D, gen. XI, 6: немiкъ нз вор лъса; etc. F, XXIII, 16: зiчеџ къ чiне съ ва џзра пре весерекъ немiкъ ecte; etc.

N, fol. 46 vers. немiкъ наз пъџit; etc. O, pag. 285: нiчел вор кз немiкъ аџзторi, аре шi ел атзнче вое, съ нз ле ласе немiкъ; etc. P, fol. 1 vers. dзм ꙟвъџътзръ ка съ нз ia немiкъ dentpaчел нъмънt; etc.

Kk (bibl. de Bucur.), marc. I, 44: немелзi немiкъ съ нз спзi; etc.

14. SE, lat. si, in locu de celu de acumu de si deca. Esemplele la celi vechi suntu nenumerate, dein cari aceste pucine.

AA (psaltirea Coresiana) psalmu VII, 3: съ аш фаче чаcta, саз съ ecte nedepentate ꙟ мъна mea, саз съ аш ꙟпрзмзta. XIII, 3: съ вазъ, съ ecte a ꙟцелеџе саз а чере (quaerere) dzeз; etc.

A (tetraev.) la math. nr. 74 si 75; vedi mai susu sub E (n. 10); nr. 70 (XVII, 4): съ верi съ фачем tpei къшърi (F съ веi съ фачем tpei колiбi in margine: коpтзрi; in Kk deвеi); nr. 74 (XVIII, 3): къ съ нз въ ꙟtoapceт, шi съ фiџi ка фечорii (F съ нз въ ꙟtoapче, шi съ фiџ ка пороnбочii; er' in Kk: de нз въ веџi ꙟtoapче, шi съ фiџi ка копiii); nr. 96 (XXIII, 30): шi гръiџi, съ am вззt фi фiind ꙟ зiлеле пъpiнџiлор нoштрi, наm вззt фi фiind соџi ꙟ сънџеле пророчiлор (F: шi зiчеџi съ am фi фoct etc. Kk: de am фi фoct); etc. Asia si in B si C.

D, genes. IV, 7 (vedi sub E nr. 10). XIII, 10: съ tз deacтънга верi мерџе, dзчетъвоiз ез deadepeanta: саз съ tз ꙟadepeanta верi мерџе. XLIII, 5: нз венiреџi ꙟnaintea mea, нзmai съ ва фi шi фpateле воcтрз кз воi. XLIV, 22, 23. 29, 32 vedi-le in principia; etc.

F sî mai in susu, si inca: Matth. IV, 6: шi zice лзi: съ ешti фiiзл лзi dзmnezeз, арзнкъте џос. V, 39: съ te ape лoвi чiнева; 41: шi съ te ape сiлi чiнева. VI, 14: къ съ веџ epta oamenilop; 15: iаръ съ нз веџ epta; etc.

G, ps. VII, 4: cam фъкзt ачеаcta, саз ecte nedepentate ꙟ мънзле меле; 5: cam dat ръз челзiа че аз вiат кз mine ꙟ паче, шi съ nam iзбзвit; 13: съ нз съ ва ꙟtзpna, спаta са ва аскзџi. LXXXVIII, 31: съ вор лъса фii лзi леџеа mea; 32: съ вор спзрка depentъџiле меле; 36: съ воiз minџi лзi dавid. CXXIII, 1: къ съ наз вззt фi Dоmнзл кз noi. CXXVI, 1: съ нз ва zidi Dоmнзл каса; etc.

V (psaltirea de Iasi dein a. 1680), ps. VII, 4: съ am фъкзt ачаcta, съ ecte nedipentate ꙟtpз мънзле меле; съ am dat чeлор че dаз mie ръз; etc.

Trecundu pre cele alalte dein Moldov'a si dein Romani'a, adaugemu numai, cà si chiaru in Kk (Bibli'a de Bucur. dein a. 1688) au mai remasu unele urme, desi pucinele, de acestu usu anticu alu cojuntiunei SE, precumu:

Num. XXXII, 23: iаръ съ нз веџi фаче аша, веџ грешi; 30: iаръ съ нз вор tpече ꙟtpapмаџi, etc.

Deuter. IV, 25: iаръ съ веi нaште фiiз; V, 25: съ вom adaoџe noi а азzi гласзл domнзлзi dзmnezъз ꙟпoкъ шi вom мзрi; VII, 17: iаръ съ веi ziче ꙟtpз кзџetзл тъз, etc.

I. Imper. XIV, 30: къ акзма ар фi, съ нз алтъ, mai мape panъ actъzi ꙟtpз чеi ctpiini de фелiз.

Luc. XIX, 31: съ вар ꙟtреба чiнева пре воi, пentpз че dezлегаџi? аша ziчеџi лзi.

Acumu usulu acestei cojuntiuni, intru semnarea conditiunale, e restrinsu numai la unele

tempure precumu: se fii venitu, te vedeam bucurosu etc.; er' intru alte semnari e forte desu, precumu se scie.

Nota. De alte forme neuumerate ale particuleloru in limb'a romanesca, cumu se afla la celi vechi, nece aicea, nece in priucipia, nu am potutu tractá mai pre largu. Ele suntu reserbate pentru pertractari speciali, in Dictiunariu seau aliurea. Mai anotàmu numai, cà adverbia-le abia si asia, compusa dein bi (lat. vix) si si (lat. sic) intre doi A, la celi vechi se scriu numai cu A si in fine, er' nece una data cu E. Astadi inca se pronuncia pre forte multe locure cu A, nu cu E. Er' unde se pronuncia cu E, pronunciareai e eufonica, a' careia causa vedi-o in Elem. de limb'a rom. pag. 9 in not. 4 sub b).

(XII.)
COLUMN'A TRAIANA.

IV.
HISTORIA UTRIUSQUE BELLI DACIEI etc.

(Urmare.)

LXIII. Sacerdotes consilio Caesaris, ritu succincti Gabino, intersunt, ut de sacrificio diis placatis ageretur, antequam cum hoste manus conserantur. Qui mos fuit Romanis receptissimus, a sacrificiis et bellum et certamen auspicari, nihilque arduum gerere, nisi id prius praecessisset. Paludamentis autem, purpureis floccis praetextis, sacerdotes stantes utuntur, imperatoris consilio seu decreto interfuturi.

LXIV. Securis aerea, qua victima erat ferienda, a popa vel sacerdote aliquo, ceu insigne religionis, et sacrificii jamjam futuri indicium, gestata.

LXV. Insignis Traiani augusti comitas, qui Lucium praetorio praefectum non secus atque socium et parem secum consedere faciat in suggesto, eodemque sedis genere dignetur, eisdem vestibus et ornatu. Paludati enim utrique laticlaviis*) et baltheis insigniti erant. Hoc tantum Caesar honore praecedit Lucium, quod dexter sedeat, Caesaris sinistram claudat. Sedes autem eburnea forsan, vel alia pretiosâ materiâ confecta. Opercula serica floccis purpureis pendentibus distincta. Carebant huiusmodi subsellia fulcimentis undique, ad quae brachia et scapulae reclinari possent. Necessariis contenti, delicias et luxum Imperatoros probi in castris utique declinabant.

LXVI. Equi Caesaris aureis et sericeis stragulis ornati, phaleris, fraenis, habenis, pectoris et caudae loris, quae pectoralia et subcaudalia non inepte dici possent, instructi, a Caesaris ministris labara gestantibus tenti.

LXVII. Labara duo, alterum insigne principis aureum, gemmis, unionibus, et purpura ornatum, ante Caesarem gestari solitum, lanceae cuspide pendens, fasciis utrinque fluentibus decorum, tantae olim existimationis, ut a militari turba adoraretur, caeteraque signa ad eius praesentiam

LXIII. Preuti, cinsi dupa ritulu Gabiniloru, se afla in consiliulu imperatului, pentru sacrificare dieiloru imblandiendi, in a-ante de a incepe batali'a cu inimicu. Datena forte usitata la Romani, de a incepe dela sacrificia si batali'a si lupt'a, si forà de acestea a nu se apucá de nece unu lucru mai momentosu. Eli stau invescuti in paludamente tiesute cu frimbie rosie, spre a luá parte la consiliu seau a ascultá decretulu imperatoriului.

LXIV. Secure de arame, cu care erá a se junghiá vit'a de sacrificiu, si care o porta unu preutu seau popa, cá semnu religiosu si de sacrificiulu ce are se se faca.

LXV. Nespus'a umanitate a lui Traianu, care pre Luciu prefectulu gardei, cá pre unu sociu asemenea-lu puse se siedia cu sene pre sugestu si pre unu scaunu cá alu seu, imbracatu cu asemeni vestimente si ornate. Cà-ce amendoi se vedu in paludamente cu fascia lata si baltiure. Si numai cu atât'a se destinge in onore imperatulu de Luciu, cà imperatulu siede in a derept'a, er' Luciu in stang'a. Er' scaunulu erá de osu de elefantu seau dein alta materia pretiosa, ambe coperite cu metasa rosia cu ciucuri. Ele nu aveau nece spate nece bracia de redîmatu; pentru cà imperatii buni erau multiemiti cu cele neaparatu de lipsa in castre, si se fereau de ori ce luxu sî desfetatiuni.

LXVI. Calii imperatoriului coperiti cu stralia aurite si de metasa, cu zale, frene, capestre, si cu curele sub pieptu si coda, cari s'aru pote numí pieptaria si subcaudalia, tienuti de ministrii imperatesci portandu lábare.

LXVII. Doua lábare, unulu insemnulu imperatului, de auru, cu geme, margaritaria, si panura rosia, care se portá in a-antea imperatoriului, spendiurandu de ascutîtulu unei lancie, cu fasiore spendiurandu de ambe partile, si de atât'a veneratiune, câtu soldatii i se inchinau, si in a-antei se plecau

inclinarent. Alterum autem insigne erat Lucii praefecti, cum Caesare in ea expeditione militantis, ducis quidem strenuissimi, rubeum seu flammeum, ab splendenti rubedine ita vocatum. Labarum enim Senatus argenteum fuit, Imperatoris aureum, ducis rubeum, classis caeruleum. Labari imperatorii deinde loco Constantinus crucis insigne jussit praeferri: religiosissimi principis specimen in ea re exhibens. Harum rerum auctores sunt, Tertullianus in apologetico cap. XVI., divus Ambrosius in epistolis, Sozomenus in historia tripartita lib. I. cap. 5, Prudentius lib. I. contra Symmachum, Ammianus Marcellinus lib. XVI., Procopius lib. IV., Eutropius in vita Constantini Magni.

LXVIII. Sacerdotes, laureati rituque Gabino succincti, solemni sacrificio assistunt, hymnos forsan laetumque choro paeana canentes, precesve aliquot sacrificio praesenti dicatas. Cinctus autem Gabinus vestimenti genus erat, quo sacerdotes cuiusque dei, ritus et templi, pariter utebantur, quale est camisium lineum candidum, quo nunc christiani utimur sacerdotes, ab Italis c o t t a, ab hispanis rectius a l v a, vocatum. Et cum esset latum, adeoque oblongum, ut discinctum per solum traheretur, postea cinctum pendentem supra cingulum faciebat undique sinum. Qui ritus perhibetur fuisse Gabinus, a Romanisque usurpatus, ut Livius in V. et Virgilius in VII:

Ipse Quirinali trabeâ cinctuque Gabino
Insignis, reserat stridentia limina consul.

Vide Blondum lib. I. Romae triumphantis. Fuere autem huiusmodi sacerdotum vestimenta linea, alba, nulloque prorsus colore infecta.

LXIX. Labellum aereum, argenteum, vel aureum, frondibus, floribus, et praecocibus fructibus plenum, a sacerdote portatum, ut diis novorum fructuum primitiae sacrarentur. Hinc autem forsan colligi potest, sub initium veris hanc a Traiano in Dacos expeditionem susceptam, cum primum fructus maturescere coeperant.

LXX. Vas aureum vel argenteum, aquae lustrali continendae, quae in sacrificia, et locum, ubi fiebant, et in circumstantes expiandis criminibus spargebatur: quemadmodum nos Christiani aquâ benedictâ, ad eluendas*) leves animi sordes locumque contagio malignorum spirituum purgandum, et in sacris, tum frequenter, tum efficaciter utimur.

tote cele alalte semne. Celu alaltu, insemnulu lui Luciu prefectulu, care in acea speditiune milità cu Traianu, de almentrea inca generariu forte bravu, de colore rosia seau in faci'a focului. Cà-ce labarulu Senatului erá de argentu, alu Imperatului de auru, alu generariului rosiu, er' alu flotei venetu. Mai tardiu in loculu labarului Constantinu demandà a se portá in a-antei semnulu crucei, dandu documentu de unu principe forte religiosu. Despre aceste lucrure scriu: Tertulianu in apologeticu capu XVI., S. Ambrosiu in epistule, Sozomenu in istori'a baserecesca lib. I. capu 5, Prudentiu in lib. I. in contr'a lui Simacu, Amianu Marcelinu in lib. XVI., Procopiu lib. IV., Eutropiu in viati'a marelui Costantinu.

LXVIII. Preuti incorunati cu lauru si incinsi dupa ritulu Gabinu stau de facia la sacrificiulu solene, pote-cà cantandu in coru cantece lete seau ore-cari rogatiuni pentru acestu sacrificiu. Er' incingerea Gabina erá unu vestimentu, cu care se imbracau preutii ori carui dieu, de ori ce ritu seau templu, cumu e camesi'a alba de lînu, cu care acumu se imbraca preutii crestini, ce la itali se chiama c o t t a, er' la ispani a l b a. Si fiendu cà erá lungu si largu, asia câtu neincinsu se tragea pre pamentu, deca se cingea, facea senu spendiurandu de tote partile preste cingutoria. Care datena se dicea a fi dela Gabini, cumu atesteza Liviu in lib. V, si Virgiliu in VII (Eneid.) dicundu: Elu consule imbracatu cu tembariu romanu si cu cingutoria Gabina deschide portele sunatorie. Vedi Blondu in lib. I. a' Romei triumfanti. Er' vestimentele acestea au fostu de lînu, albe, si ne atinse cu nece una colore.

LXIX. Unu vasu micu de arame, argentu seau de auru, plenu cu frundie, flori si pome rescopte, ce-lu ducu preutii, cá se oferesca dieloru parg'a frupteloru. De aci pote cà s' ar' poté conchide, cumu cà Traianu incepù espeditiunea acesta in contr'a Daciloru la inceputulu prima-verei, candu fruptele incepuse a se coce.

LXX. Vasu de auru au de argentu, pentru apa santîta, care se stropea spre sacrificia, si spre celi de facia pentru liertarea pecateloru, cumu si noi crestinii facemu cu ap'a santîta spre spelarea celoru mai liusiore macule ale sufletului, si spre curatîrea locului de spirite spurcate, si in cele sânte, forte adesu si cu folosu. Er' la pagani erá numai

Ethnicis autem superstitio inanis et inefficax fuit, sicut caeterae religionis suae observantiae.

LXXI. Popa seminudus et succinctus, minister sacrorum, lauro redimitus, qui victimas venales habebat, aris alligabat feriebatque, ut Propertius lib. IV:

Succinctique calent ad nova sacra popae.

Suetonius horum meminit in vita Caligulae, et Spartianus*) in Geta.

LXXII. Limus, genus vestis, qua popae utebantur victimas confecturi, ab umbilico ad medias usque tibias descendens, ut illorum pudenda tegerentur, habens in extremo sui purpuram limam idest flexuosam, unde et nomen accepit, nam limum obliquum dicimus. Hujus generis vestis meminit Virgilius in XII:

Velati limo, et verbenâ tempora vincti.

Et Servius ibidem.

LXXIII. Theca recondendis et expromendis cultris ad victimarum occisionem, quam popa de more gestabat.

LXXIV. Puer ingenuus vittâ tempora redimitus, camillus dictus, pontifici maximo in hoc sacrificio ministrans, urceolum habens in dextra, ex quo vinum, vel liquorem quempiam, in pateram Imperatoris sacrificantis infundat. Antiqui namque camillos et camillas vocabant ministros et ministras impuberes, sacrificiis inservientes. Romulus enim instituit, ut qui sine liberis essent, gratissimos sibi ex omnibus singulos, pueros et puellas, curiis eligerent, qui ad pubertatem usque sacris ministrarent; puellae vero, quoad essent nubiles, more ex Graecia translato; coronis autem interim, dum sacrificarent, vel vittis essent redimiti, camillique huiusmodi pueri ingenui vocarentur. Cuius rei auctores sunt Dionysius Halicarnasseus lib. II, et Sex. Pompeius; Panvinus in fastis et in lib. reip. romanae.

LXXV. Tibicines, interim dum sacrificium peragitur, tibiis de more occinentes.

LXXVI. Traianus augustus ante praetorium, sive imperatorium tabernaculum, veste linea candida indutus usque ad talos demissa, velato capite, super ara lapidea, in usum sacrificandi constructa, igne superaccenso, flores, odores, et praecoces*) fructus, myrrham, cassiam, thus, et crocum diis adolet, e patera vinum vel liquorem alium superinfundens, aut certe sanguinem mactatae victimae; quod Cicero in paradoxis, et Macrobius in Saturnalibus

unu ritu superstitiosu si desiertu, cá si alte ceremonie ale loru.

LXXI. Popa seminudu si subcinsu, ministru santeloru, incorunatu cu lauru, care avea vite de sacrificia de vendiare, le legá de altaria si le junghiá, cumu scrie Propertiu in lib. IV: si popii subcinsi se infierbenta la noua sacrificia. De acesta amentesce si Suetoriu in viati'a lui Caligul'a, si S partianu in Get'a.

LXXII. Limu, vestimentu, cu care se imbracau popii vrendu se sacrifice, de la buricu in diosu panà la fluere spendiurandu spre acoperirea rusînei, si de desuptu avendu una fascia rosia plecaciosa, ce latinesce se dîcea limu, adeca strambu. De care Virgiliu amentesce in lib. XII:

Imbracati im limu, si in corunati la temple cu frundiaria.

Vedi si Serviu la acestu locu.

LXXIII. Teca de cutîte pentru uciderea viteloru de sacrificiu, ce o portá pop'a dupa datena.

LXXIV. Unu teneru nobile incorunatu cu una frundia la temple, ministrandu preutului la cele sante, in derept'a avendu unu urcioru, dein care torná vinu seau alta licore in talieriulu Imperatului candu sacrificá. Pre acestia in vechimei numeau latinesce camilli si camilae, adeca ministri seau ministre speni la cele sante; pentru cà Romulu decretase, cá celi ce nu au fili, se-si pota alege dein curie prunci seau prunce, cari se le ministre in cele sante, panà la pubertate fetiorii, er' fetiore-le panà la etatea de maritu; asta datena luanduo dela greci; precumu sî cá se fia incorunati cu frundia panà sacrificau, si se se numesca camilli atari prunci liberi. De care lucru scriu: Dionisiu Alicarnasianulu in lib. II., si Sextu Pompeiu; Panviniu in fasti si de rep. romana.

LXXV. Fluerasi, cari dein datena flueran sub sacrificia.

LXXVI. Imperatulu Traianu dein a-antea pretoriului seau cortului imperatescu, invescutu in vestimentu de lînu, albu, panà la fluere, cu capulu acoperitu, pre unu altariu de pietra redicata pentru sacrificari aprendiendu foculu arde flori, mirodenie si frupte copte, mira, casia, temia si siofranu pentru diei, dein talieriu tornandu de asupra vinu seau alta licore, seau chiaru sange dein victim'a junghiata; de care scriu, Cicero in para-

prodidere. Sacrificium autem solebat fieri ante congressum praelii, neque licebat imperatori congredi, nisi prius diis esset sacrificatum.

LXXVII. P a t e r a instrumentum erat aereum patulum, quo particula sanguinis mactatae victimae super aram infundebatur. Cicero namque in paradoxis, excipi sanguinem paterâ, dixit. Paterâ etiam, praeter sanguinem, vinum infundebatur aris, ut Ovidius Fastorum IV:

Cumque meri paterâ, thuris acerra fuit.

Idem metamorphos. XV:

Vinaque dat pateris, mactatarumque bidentum, etc.

LXXVIII. S u o v e t a u r i l i a*) sacrificium ex sue, ove, et tauro, toties fieri solitum, quoties milites recensebantur, et exercitûs lustratio fiebat, ut docet Livius lib. VII. Fuisse autem mascula illa animalia, taurum videlicet, arietem, et verrem, ex hoc monumento liquet.

LXXIX. Dorsuale sericeum discolor supra tauri dorsum, et verris, et victimae cuiusque mactandae, imponi solitum. Praetextatum hoc erat, purpuram in limbo habens.

LXXX. Popa cornua tauri mactandi dexterâ tenet, quae deaurata in victimis fuisse auctores produnt: sinistrâ securim, qua hostiam feriat.

LXXXI. V i c t i m a r i u s sacerdotum minister qui victimas ligabat, deducebat, aquam et molam parabat, et reliqua quae sacris essent necessaria, ut Valerius lib. I. cap. 1, et Livius lib. XL., meminerunt: hic verrem deducit. Fuisse autem Romae castra victimariorum, Victor refert.

LXXXII. Aquila, labarum, et alia exercitus signa, sacrificium dum peragitur, adhibentur humique defiguntur.

LXXXIII. Tubicines interim, dum sacrificium perficitur, tubis clangentes. Tuba autem instrumentum est ex aere, vel argento, cavum et rectum, cuius sonitus in castris, et praeliis, et sacris etiam, maxime in usu erat. T u b a autem quae directa est appellatur, sicut b u c c i n a quae in semet ipsam aereo circulo flectitur. Quoties autem ad aliquod opus exituri sunt soli milites, tubicines canunt, et soli milites ad eorum signa*) obtemperant. Si vero ad vigilias vel angarias faciendas, sive ad opus aliquod, vel ad decursionem campi exeunt milites, tubicine vocante operantur, et rursus tubicine admonente cessant. Hispanis*) hoc instrumentum a n n a f i l, vel t r o m p e t a b a s t a r d a, dicitur.

doxe si Macrobiu in Saturnali. Er' sacrificiulu se facea in a-ante de inceputulu luptei, si imperatiloru nu erá liertatu a incepe lupt'a mai in a-ante de a sacrificá dieiloru.

LXXVII. P á t e r a erá unu vasu de arame latu, dein care se torná una partecea de sangele victimei junghiate pre altariu; cà-ci Cicero la l. c. dîce, cà se luá sangele in patera; er' dein patera se torná, afora de sange, sî vinu pre altaria, cumu scrie Ovidiu in a' IV. de fasti: Si cu pater'a de vinu erá si vasulu de temía; er' in metamorfose XV: Si dà vinu dein pátere, si de oile junghiate etc.

LXXVIII. S u o v e t a u r i l i a erau unu sacrificiu dein porcu, oe si tauru, celu faceau, de cate ori numerau soldatii, si se purificá ostea, pre cumu arata Liviu in lib. VII. Er' cà atari animaria erau de genulu barbatescu, dein monumentulu acest'a se cunosce.

LXXIX. Dosariu de metasa vergatu, ce se punea pre spatele taurului, vierului seau altei victime junghiande, sî erá tiesutu pre margini si in frembia cu rosiu.

LXXX. Pop'a cu derept'a tiene de cornele taurului junghiandu, cari erau intraurite, er' cu stang'a securea, cu care taliá victim'a.

LXXXI. V i c t i m a r i u, ministrulu preutiloru, care legá si ducea victime-le, prepará ap'a si pogaci'a, si cele alalte neceseria la sacrificiu, precumu scrie Valeriu Maximu lib. I. c. 1 si Liviu lib. XV. Aici aduce unu vieru. Er' Victor dîce, cà im Rom'a erau corture de victimari.

LXXXII. Acera, labaru, si alte semne ale ostei, cari, pre candu se facea sacrificiulu, erau implantate in pamentu.

LXXXIII. Trumbitiari, cari suflau in trompete, pre candu se facea sacrificiulu. Er' trumbiti'a erá unu instrumentu de arame seau de argentu, gaunosu si oblu, alu caruia sunetu erá forte usitatu in castre, lupte si sacre. Inse t u b a se numea cea obla, dein cuntra b u c i n u, cea strambata in cercu de arame. De cate ori soldatii singuri au se esa la vre unu lucru, canta numai trumbitiasii, si numai soldatii asculta de sunetulu loru. Er' candu soldatii esu la paze, seau la altu ceva, seau la alergatu in campu, astea totu de un'a chiamandu trumbetiariulu le facu, sî chiamandu elu incéta. Ispanii numescu acestu instrumentu a n n a f i l seau t r o m p e t t a b a s t a r d a.

LXXXIV. Liticines, qui lituis insonant, qui et buccinatores dicuntur, et buccinis insonare. Erat autem l i t u u s vel b u c c i n a instrumentum ex aere vel argento cavum, quod in semetipsum aereo circulo flectitur, hispanis t r o m p e t a dictum.

LXXXV. Vir quidam hoc loco describitur, tunicâ imâ amictus, caeterum nudus, qui ab asino vel mulo, quem equitabat, excutitur. Clavam habet in dextera, cribrum in sinistra: symbolum, ut aestimo, alicuius rei tunc notae vel insignis cuiusdam facti historia, quam commentariis scriptorum destitutus divinare nequeo. C a m u s autem genus vinculi, maxillas asini velut retinaculum complectens vinciensque, et c a p i s t r u m, quo illius impetus*) coërceri velut fraeno possit, simillima sunt, imo eadem cum iis, quibus nunc muliones et rustici ad simile munium utuntur.

LXXXVI. T u n i c a e imae sive intimae forma hic expressa, quae ideo dicta, quod cuti esset proxima carnemque contingeret. Hanc nonnulli d o r m i t o r i a m appellant, quod caeteras vestes exuti, solam hanc, cubitum concessuri, retinent. Quidam s u p p a r u m, aut s u b u c u l a m, et i n d u s i u m etiam dixere, quod eâ subtus induamur; alii tunicam linteam vel l i n e a m, quod ex lino plurimum fieret. Vulgus c a m i s i a m nunc vocat, et in camisia incedere barbari dicunt, quod latine et eleganter: tunicatum incedere, veteres dixere. Hoc autem inter nostrates et veterum subuculas interfuit, quod illorum sine manicis, nostrae autem manicatae extitere.

LXXXVII. Adlocutio Traiani ad milites e suggesto lapideo, praefectis et tribunis comitantibus, signis legionum et cohortium a propriis signiferis coram inductis, qua singulos ad castra sedulo munienda, et strenue se in bello adversus hostes gerendum adhortatur. Habitus autem Caesaris in concionem prodeuntis is erat: paludamentum diffusum et laxum, chlamys conscissa, laticlavia, super thoracem vel loricam gestari solita, baltheus fibula astrictus, indusium subtus campestria, caligae*) et calcei militares, gladius capulo eburneo vel aureo, gemmis ornato: dextera ad milites, quibus cum loquebatur, extenta: libellus in sinistra, veluti involucrum quoddam, qui a volvendo volumen etiam dicebatur. Continebat autem is vel preces et ritus suae religionis, vel indiculum rerum gerendarum, vel comendandarum memoriae: supplices libellos.

LXXXIV. L i t i c i n i i seau bucinatorii, cari sunau cu lituu seau bucinu, de unde se au si numitu. Er' lituulu seau bucinulu erá instrumentu de arame seau de argentu, gaunosu, si strambatu in sene cá unu cercu, care la ispani se dîce t r o m p e t a.

LXXXV. Unu omu, imbracatu numai cu camesia, de almentrea desbracatu, aruncatu diosu de pre unu asinu seau muscoiu, pre care calarise, in derept'a cu una macinca, er' in stang'a cu unu ciuru; simbolulu caruiva lucru atunci cunoscutu, seau istori'a vre unei fapte insemnate, care lipsindu comentaria-le nu se pote scí. Falcile asinului suntu legate cu una legatura, ce se numea c a m u (hamu?), si cu capestru, cu care sei pota infrená nedomirirea; amendoue forte asemenia celoru, ce si astadi suntu in usu la rustici si muscoiari.

LXXXVI. Tunice dein la-intru, care de acea se numea asia, pentru cà erau mai aprope de piele si copereau carnea. Unii o numieau d o r m i t o r i a, pentru cà culcanduse se desbracau de cele alalte vestimente, er' de tunica nu. Altii o numescu s u p p a r u, seau s u b u c u l a si i n d u s i u m, pentru cà cu ea se imbracau suptu altele; er' altii iau disu l i n t e a seau l i n e a (lîni'a femeesca la noi), pentru cà mai multu se facea de lînu. Er' astadi vulgulu o numesce c a m e s i a. A amblá in camesia, latinesce se dîce mai elegante: t u n i c a t u m i n c e d e r e. Inse intra camesi'a nostra si a' loru este acea diferentia, cà a' loru erá forà mânece, er' ale nostre suntu cu mânece.

LXXXVII. Traianu cuventeza catrà oste de pre sugestulu de pietra, insocitu de prefecti si tribuni, si a duse fiendu in a-ante, de portatorii flamureloru, semnele legiuneloru si curtiloru, indemnandui pre toti, cá sesi pazesca bene castrele, si in lupta se se porte barbatesce in cuntr'a inimiciloru. Er' imbracamentulu lui in asta contiune e paludamentulu lungu si largu, clamida taliata, cu purpura lata, preste camesia diauata, baltiu legatu cu fibula, camesia suptu campestre, nadragi si calciuni militari, spata cu manuchiu de elefantu seau de auru si ornatu cu pietre pretiose; cu derept'a intensa catrà soldati, caror'a le cuventá, er' in stang'a unu libelu, cá una involuitura, de unde si volume se numea. Intru insu erau scrisa seau rogatiuni si riture de relegiunea sa, seau unu indice micu de lucrurele, ce erau de facutu seau tienende in memoria: libeli de cereri si rogamente.

LXXXVIII. Suggestus vel suggestum, utrovis enim modo recte dici potest, ex sectis et quadratis lapidibus constructum, imperatoriae maiestati decens, caeteris locis circumstantibus eminentius, toties erigebatur, quoties concionem ad milites imperator esset habiturus. Sicut oratores olim pro rostris, concionatores etiam nostrates e locis editioribus verba faciunt, ut et facilius percipi, et melius a populo spectari possint.

LXXXIX. Signiferos omnes, quamvis pedites, minores loricas gestavisse, et galeas ad terrorem hostium leoninis vel ursinis pellibus tectas, ex Vegetio lib. II. cap. 16, Virgilio in VII jam supra docuimus.

XC. Milites, ne aliquando in tumultu praelii a suis contubernalibus aberrarent, diversis cohortibus, diversa in scutis signa pingebant, quae ipsi digmata nominabant, ut fulmina, coronas, flores et huiuscemodi pleraque. Ex digmatis autem clypeorum conjicio, tot familiarum*) insignia ad posteros emanasse, et hinc primam originem fluxisse. Praeterea in adverso scuto uniuscuiusque militis, literis, erat nomen ascriptum, addito ex qua esset cohorte quave centuria, Vegetio auctore lib. II, cap. 18.

XCI. Milites thoracati, galeati, et scutati, intentissimi concioni*) principis intersunt, ut morigeri, et qui in illum essent propensissimi.

XCII. Thorax vel ex crudis coriaceis cingulis, vel ferreis laminis confectus, romano militi in usu fuit.

XCIII. Miles securi ingentes arborum truncos in frusta secat, quo facilius commilitones in castra convehere et transportare queant. Securis autem aeneum vel ferreum instrumentum erat, a secando dictum, quo materies caedebatur, et ad feriendum hostias*) militi romano in usu, sicut et magistratibus ad sontes plectendos fuit. Praeferebantur autem a magistratibus fascibus illigatae. Hujus instrumenti inventrix fertur Penthesilea amazon teste Plinio lib. VI cap. 56, unde et Amazones securigerae a poëtis dictae sunt.

XCIV. Miles cophino onustus, ex quo calcem fabro murario ministrat, lapidea in castris monumenta construenti. Fuit autem cophinus vas rusticum e vimine contextum, calci, arenae, terrae transportandae accommodum: corbis etiam

LXXXVIII. Sugestu, care latinesce se dîce in masc. si neutru, locu redicatu dein pietre dorate in patru, dupa cuvenienti'a maiestatei imperatesci, mai inaltu de câtu locure-le de prein giuru, si care se redicá, de câte ori imperatoriulu avea se cuventeze soldatiloru. Precumu mai demultu faceau oratorii graindu de pre tribune, er' concionatorii nostri vorbescu dein locu mai inaltu, cá asia si mai bene se pota fí auditi, si vediuti de tota poporulu.

LXXXIX. Portatorii semneloru toti, si celi pedestri, portau pieptaria mai mice, si coifure coperite cu pieli de leu seau de ursu spre infricosiarea inimiciloru, pre cumu mai susu amu aratatu dein Vegetiu lib. II. c. 16, si Virgiliu in a' VII.

XC. Soldatii, pentru cá in amesteculu luptei se nu se pierda de socii loru, figurau pre scutele sale semne destinte dupa diversitatea companieloru, ce le dîceau digmata (aratatori), precumu fulgere, corone, flori, si alte asemenia. Dein aceste digmate ale scuteloru opinezu, cà s'au trasu semnele eraldice ale atâtoru famelie, si armele loru de aici-si au inceputulu. Afora de ast'a, inca in dosulu scutului fia-carui soldatu erá scrisu cu litere numele lui, adaugunduse si manuchiulu si compani'a din cari erá, precumu ne spune Vegetiu in lib. II. c. 18.

XCI. Soldatii in lorica, coifu si scuture, stau facia ascultandu cu totu de a densulu la cuventarea imperatului, cá ascultatori si forte aplecati catrà insulu.

XCII. Lorica (pieptariu diauatu) seau dein pieli crude, seau dein diale de fieru, ce o portau soldatii romani in espeditiuni.

XCIII. Soldatii talia in bucàti cu securi trunchi de arbori forte mari, pentru cá mai liusoru se le pota duce in castre. Er' securea erá de arame seau de fieru, latinesce numita dela seco (taliu), cu care instrumentu taliau si ori ce materia si victimele, er' magistratulu pedepseau pre celi judecati la morte. De acea securea legata in vergele se portá in a-antea magistrateloru cá semnu de potestate. Aflatori'a cea de antania a' securei se dîce a fí fostu Penthesilea amazona, atestandu Pliniu in lib. VI. c. 56, de unde si poetii numescu pre amazone: portatorie de securi.

XCIV. Unu soldatu tienendu unu cofinu, dein care dà varu faurului de muru, carele redica monumente de pietra in castre. Er' cofinulu erá unu vasu rusticanu tiesutu dein vergele, usuatu spre a portá varu, arena, pamentu; elu se numea la

dictus; cuius Vegetius et Columella frequenter meminerunt. Eius autem formam ex hoc monumento colligere licebit.

XCV. Sicam, genus gladii brevioris, quasi secam dictam, a qua sicarii appellati, miles in baltheo gestat, ubi antiquam eius formam et figuram deprehendes.

XCVI. Milites vario ministerio fabris murariis inservientes, dum alii calcem e cophinis, alii lapides quadros et dolatos, alii vero tigna, et trabes, ad murorum castrensium fabricam comportant. Lapidea autem plerumque castra fuisse, cum copia lapidum esset hostisque non immineret, hoc monumentum, ex pleraque alia in hac columna reperta demonstrant. Desertis namque castris, quod nobilis structurae ea essent, insignia oppida successere, sicut in Italia Castrum novum, et Bilincionis: in Hispania Baetica Castra gemina, Vinaria: in Lusitania Castra Cecilia, Iulia: in Africa Castra Cornelia, Germanorum Laelia: in Locris Castra Hannibalis: in Pannonia Castra Flaviana, et innumera alia, quae recensere longum esset.

XCVII. Veterani ad castra excubantes, ne repentinus aliquis hostium incursus aut munitiones castrorum evertere, aut operarios impedire posset.

XCVIII. Pons ligneus, fluvio castris proximo trajiciendo, magnis tignis intra alveum defixis suffultus. Ipsa autem tigna trabibus opere cancellato hinc inde cohaerent, clavisque ingentibus aereis firmantur, quo facilius aditus a castris ad agros frugiferos esset, ne annonae difficultate, fluvio aucto, exercitus premeretur.

XCIX. Archifaber seu architectus, ministris operas indicens, et quo ordine singula disponenda sint in ponte construendo, edocens. Malleo autem ferreo clavi aerei infiguntur ingentes et oblongi, ut tigna securius contineant, trabesque inter sese firmius cohaereant.

C. Scuta et galeae militum, interim seposita, dum munitionibus castrorum intenti necessaria illuc comportant.

CI. Praefecti et tribuni de absolvendis castris, et optime adversus quoscunque hostium impetus insidiasque muniendis, inter se decernunt.

CII. Archifaber murarius, qui alios urget, et operas inter milites distribuit.

CIII. Praetorium, augusti Traiani domicilium in castris, seu tabernaculum dicere mavis: juxta quod quaestorium erat, et praetoria porta.

latini si corbis (ce in Trn'ai dîcu cosiarca), de care adesu amentesce Vegetiu si Columel'a; er' form'a ise pote cunosce dein acesta columna.

XCV. Cucitu, latinesce sica dela seco (taliu), dela care si sicarii s'au numitu; soldatii-lu portau la sierpariu, unde se afla form'a si figur'a lui cea vechia.

XCVI. Soldati, cari in mai multe modure sierbescu fauriloru murari, unii ducundu varu in cofini, altii pietre patrate si dorate, er' altii caferi si grinde, spre edificarea muriloru de castre. Er' cumu cà castrele erau facute mai totu dein pietre, unde pietrele erau de ajunsu, si inimicii nu erau in apropiare, se arata dein acestu monumentu si dein altele mai multe dein asta columna. Er' paresindu-se castrele, fiendu cà erau de una costructiune nobile, urmara in loculu loru multe opide insemnate, precumu in Itali'a Castel nuovo, si Bilincione, in Ispani'a betica Castra gemina si Vinaria, in Portugali'a Castra Cecilia si Julia, in Afric'a Castra Cornelia, in Germani'a Lelia, in Locri Castra Hannibalis, in Panoni'a Castra Flaviana, si alte nenumerate.

XCVII. Veterani in paze la castre, pentru cá nu vre una iruptiune neprevediuta se pota seau restorná intariturele castreloru, seau impiedecá pre lucratori.

XCVIII. Punte de lemnu preste unu riu aprope de castre spre trecere, redîmatu pre mari solunari infipti in albia. Er' caferii se vedu prensi de grinde in forma de cancele, si batuti cu cuniae enorme de arame, pentru cá mai liusioru se pota trece dein castre in campii cu bucate, si ostea inflandu-se riulu se nu patia greutate in castigarea merendei.

XCIX. Unu architectu, ce arata lucratoriloru ce se lucre, si in ce ordine se se despuna cele pentru costructiunea puntei. Cunia-le, de arame, mari si lungaretia, se infigu batute cu maliu de fieru, cá caferii se tienia mai bene, si grindele se fia mai tare legate impreuna.

C. Scute, si galee militari, puse de una lature, panà ce suntu cuprensi cu straportarea celoru necesaria spre intarirea castreloru.

CI. Prefecti si tribuni, decidiendu cumu se absolva castrele, si se le intaresca mai bene in cuntr'a iruptiunei si alesiurele inimiciloru.

CII. Architectulu murariu, care indemna pre altii, si imparte lucru intre soldati.

CIII. Pretoriu, resiedenti'a imperatului Traianu in castre, seau de vei selu numesci cortu, lenga care erá loculu cestoriloru si port'a pretoriana.

CIV. Praetoriani milites in custodiam principis adjecti, ante vestibulum praetorii excubantes. Qui, praeter aliorum morem, baltheo a sinistro humero in dextrum latus procedente, insiguiti existunt. Dextera autem brachia et incides erectos habent, ut fidem vigilantium*) erga suum imperatorem, custodiamque accuratissimam testentur. Quam consuetudinem pleraeque gentes hodie observant, dum aliquid pollicentur, vel fidem alicui suam adstringunt, indicem et brachium simul dextrum nonnunquam elevantes, sicut Galli pollicem sinistrae manus.

CV. Traianus augustus milites aliquot expeditos, exploratores in hostiles fines mittit, ut de illorum statu cognoscat.

CVI. Pons ligneus secundus super fluvium castris proximum factus: ad ripas namque illius consederat castrametatus, quo et adaquatio propinquior et copiosior, et annonae in castra vectatio facilior foret.

CVII. Via, quae a castrorum porta usque ad fluvium ducit, adaquationis gratia, unde hic miles eleganti vase aquam e flumine haurit.

CVIII. Lorica, quam parapetum vulgus appellat, quod ut lorica, ita eminentia illa in muris pectus defendat. Pinnae autem mediae sunt inter extrema, summitates inquam turrium et murorum, quas Itali merli di muro, hispani almenas vocant.

CIV. Soldati de garda alesi spre paz'a imperatesca, si siediendu la paza in a-antea usiei. Eli se vedu destinsi de altii prein baltiulu, ce e trasu dein umerulu stangu catrà celu dereptu; er' braciulu dereptu si degetulu aratatoriu redicandu in susu, cá se demustre credenti'a preveghiatoriloru catrà imperatulu seu, si paz'a cea mai acurata. Care datena astadi mai tote natiunile o pazescu, candu promitu ceva, seau jura cuiva credinti'a sa, redicandusi aratatoriulu si uneori si braciulu dereptu, er' Galii degetulu celu scurtu dela man'a stanga.

CV. Traianu imperatulu tramite vreo câti-va soldati ageri, cá cercetatori in tienutulu inimiciloru, cá se afle despre starea loru.

CVI. A doua punte de lemnu preste unu riu aprope de castre, lenga caresi pusese castrele, pentru cá si adapatóri'a se le fia mai in demana si mai de ajunsu, si adusulu proviantului in castre se fia mai liusioru.

CVII. Cale, ce duce dela port'a castreloru la riu pentru adapatu, unde unu soldatu scote apa dein riu intru unu vasu fromosu.

CVIII. Parietariu, ce acumui dicu: parapetu, lat. lorica, pentru cà cá loric'a pieptulu, asia acel'a apara murii deasupr'a. Er' aripele, adeca inaltîmele turnuceloru si muriloru, suntu in mediloculu partiloru estreme, cari italianii le numescu merli di muro, er' ispanii almenas.

Nota. Comentariulu acestoru numeri ajunge panà la miediloculu tablei XI.

(IX.)

TABLE CERATE.

5.

Cu tripticulu de mai in a-ante sub nr. 4, atâtu dupa natur'a argumentului, câtu si dupa alte impregiurari, e strinsu legatu altu tripticu, alu VI in ordine la noi, dein carele tabl'a I si II se afla in Museulu transilvanu dein Clusiu, er' a' III, cea dein urma, la mene.

Finali l'a publicatu intregu in Analii acelui museu la l. c. (pag. 79 seqq.) cu oserbatiunile sale, la cari adause in fine, dupa pag. 88, si unu facsimile dupa fotografia, inse nu asia de curatu cumu vrè Finali, nece cá cele dela Massmann, Erdy si Detlefsen, ci in trasure rudi, precumu m'am convinsu dein alaturarea acestui facsimile, cu scrisori'a paginei ultime dein fragmentulu ce este la mene, in care scrisori'a acestei pagine si liniamentele ei suntu totu asia de netede si acurate cá si in cele alalte dela mene si dela autorii mai susu citati.

Dein asta causa nece nu fui in stare de a verificá intregu testulu pagineloru Finaliane in locurele, ce nese paru cu indoiela, si cari le vomu indicá mai in diosu.

Testu a) Scriptur'a antania.

aa) pagin'a prima.

Lin. *1. X centum quadraginta sortis et eorum*
2. usuras ex ea die sing. centesimas quandiu
3. abstinuerit id utrumque probos recte dari
4. f r Anduenna Batonis d f sua promisit
5. Iulius Alexander quos eae reddere debe
6. bit qua die petierit cum usuris s s
7. id utrumque sorte et usuras probos rec
8. te dari fide rogavit Anduenna s s
9. dari fide sua promisit Iulius

bb) pagin'a a' doua.

Lin. *1. Alexander*
2. Actum Deusare XII Kal Iulias
3. Rustico II et Aquilino Cos

b) Scriptur'a adou'a.

cc) pagin'a a treia.

Lin. 1. *X(centum qu)adragin*	*Iul Max*
2. *ta sorti(s) et eorum*	*Luci —*
3. *(us)uras ex ea (d)ie (sin)*	*(A)ureli s —*
4. *(gulas centesi)*	*— Veri*
5. *mas id utrumq(ue)*	*Va — Si —*
6. *(pr)obos recte dari*	*I — Niconis*
7. *(fid)e rogavit An(du)*	*X Centum —*
8. *enna Batonis dari*	———
9. *fide promisit Iulius*	*Iulius Alexandri*
10. *Alexander quos eae*	———

dd) pagin'a a patr'a.

Lin. 1. *reddere debebit qua die petierit*
2. *cum usuris s. s.*
3. *id utrumque sortem et usuras probos*
4. *recte dari fide rogavit Andunna Ba*
5. *tonis fide sua promisit Iulius*
6. *Alexander*
7. *Actum Deusarae VII Kal Iulias Rusti*
8. *co et Aquilino Cos*

Fragmentulu acestui tripticu (pag. 4), l'am fostu publicatu si io mai in a-ante in Analii gimnasiali dein 1858, inse, dorere, cu multe erori, fiendu cà mare parte a' litereloru e seau stersa de totu, seau astupata cu tin'a, in carea s'au aflatu aceste table. Er' acumu suntu indereptate dupa testulu scripturei antanie, ce se afla in publicatiunea Finaliana. Indoiele-le, ce le avemu pentru testulu Finalianu, suntu:

Script. 1, pag. 1, lin. 3: a b s t i n u e r i t, care cuventu in scriptur'a adou'a lipsesce, si de acea nu s'a potutu verificá.

Totu acolo lin. 7: s o r t e, in locu de s o r t e m dein scriptur'a a' dou'a, unde se vede chiaru s o r t e m.

Si acolosi pag. 2 lin. 2: D e u s a r e cu E in fine, fiendu cà in scriptur'a' doua se vede D e u s a r a e cu AE chiaru; asia si XII in locu de VII, de si Finali in descriptiune are VII dupa fragmentulu mieu, inse in facsimile e XII chiaru.

In câtu pentru limb'a si ortografi'a acestui tripticu, avemu de a oserbá numai: SORTE in accusativu in scriptur'a antania, de nu e erore fotografica, in locu de s o r t e m dein scriptur'a a' doua. — Si EAE dativu sing. femininu in locu de EI.

Tripticulu acestu e dein acel'asi anu cu celu de mai susu nr. 4, adeca: 162 dupa Chr. inse dein 20 juniu; er' I u l i u s A l e x a n d e r dein amendoua aceste triptice pote fí totu una persona, numai câtu intru unulu e detoriu, er' intru altulu creditoriu.

6.

Adaugemu aici si unu fragmentu dein altu tripticu (aici alu VII), publicatu de D e t l e f s e n intru una brosiura destinta sub titlu:

Ueber ein neues Fragment einer römischen Wachs-Urkunde aus Siebenbürgen, 8-o, Wien 1857.

impreuna cu una tabla litografica, contienendu facsimilea acestui fragmentu, carele dupa form'a testului se potea adauge si dupa tripticele I—III, er' noi-lu adaugemu aici pentru numele personei cumparatorie, care in acestu fragmentu se numesce A n d u e j a B a t o n i s, si se pare totu un'a cu A n d u e n n a B a t o n i s dein tripticulu de mai susu sub nr. 5.

Fragmentulu e tabl'a ultima a' tripticului, si de acea contiene numai pagin'a a' patr'a a testului, precumu:

Lin. 1. — *Andueja Batonis habere recte liceat et si*
2. *quis eam domum partem dimidiam partemve quam quis*
3. *ex ea evicerit (quo) minus Andueja Batonis eaqerp*
4. *habere possidere usuque capere recte liceat quod*
5. *ita licitum non erit tum quantum id erit*
6. *quod —*
7. *r d fide rogavit Andueja Batonis dari fide*
8. *promisit Veturius Valens*
9. *Proque ea domu dimidia pretium XCCC Veturius*
10. *Valens ab Andueja Batonis accepisse et abere se*
11. *dixit conventique inter eos uti Veturius Valens*
12. *pro ea domu usque ad recensum tributa dependat*
13. *Act Alb majori III Non (ma)jas (Qui)ntillo et Prisco Cos.*

In editiunea lui Detlefsen aflàmu doue erori; un'a in lin. 4, cuventulu ultimu, carele ise parù a fí breviatiune Q. D. si o esplica: q u a d i e, cá in tripticele de mai susu (nr. 4 si 5), inse dein tripticulu nostru alu II (p.49, col. 1, b) lin. 1, si col. 2, lin. 1. e invederatu, cà nu e abreviatiune, ci stersur'a tablei in locu de q u o d. Alta erore e in lin. 12, unde scrie d o m o in locu de d o m u cá in lin. 9, de si u in lin. 12 nu e asia chiaru cá in lini'a 9.

De oserbatu e in respectulu limbei si alu ortografiei: ablativulu d o m u in locu de d o m o, si a b e r e in lin. 10, forà h, cá la Massmannu (mai susu pag. 72 seq.) a b e r e t si a b u e r a t.

Fragmentulu e dein a. u. c. CMXII seau dupa Chr. 159, 3 maiu. Numele consuliloru suna deplenu: Plautius Q u i n t i l l u s, si M. Statius P r i s c u s; in a. XXII alu imperatiei lui A n t o n i u P i u.

XV.

CORESPUNDENTIE VECHIE SI NOUE.

Sub asta rubrica nu avemu de cugetu se publicàmu, de câtu numai cele de argumentu filologicu si istoricu, si numai in câtu suntu de atare argumente, lasandu a fora totu ce e de natura privata. Nu au dar' de a se spariá corespundentii nostri pentru cele comuniecate private,

mai alesu celi vii, cà-ce scimu respectá secretele amiciloru si neamciloru. Er' in câtu pentru celi morti, pote fí, cà unele date privata, deca nu suntu compromitiatorie, inca voru avé interesulu seu pentru publicu.

I.

Pavia, 10. dec. 1853.

Rme D. Avendu lipsa de atestatu, cumu ca am fostu profesoriu de istori'a unversale in Liceulu dein Blasiu, Te rogu, se bene voiiesci ami protege acesta rogamente, candu se va asterne la sesiune, si a staruí, cá se mise spedesca testimoniulu, câtu s'ar' poté mai curundu ....

Am totu audîtu, cà vei tiparí Gramatic'a; io nuti dau neci unu invetiu, ma se ai dá-o afora, asi dorí, cá se puni dein verbi toti tempii obsoleti dein cartile betrane, asemene se aduci in ainte si in cele alalte parti ale cuventului tote, câte au esítu dein usu sî-ti suntu cunoscute, petrecundule tote cu câte probe vei fí avendu dein carti sî dein betrani. Una gramatica mai buna, decâtu cele ce au esítu panà acumu, e cu totulu de lipsa, cá se avemu, pre ce se ne razimàmu, candu scriemu câte ceva. De ortografia nu dîcu nemica, cà scii, cà n'am datu nece una data planu de ortografia; nece Italianii inca nu su uniti in ortografi'a dialecteloru; mai câte dialecta, atâte si ortografie. Si pre eli incai ingreueza pronunci'a, cà nu mai sciu, cumu se insemneze atâte sunete câte au. Pavesii dîcu ъл мeръл ъл кънтъ; ast'a o scriu unii: a e l m e r a e l a e l c a e n t a e; altii, de curundu Biondelli: ë l m e r ë l ë l c ä n t ä. Dialectulu Genovesiloru, dîcu, cà nu se pote scrie, atâte sunete minunate are.

S'a desteptatu tare aici studiulu comparativu alu limbeloru. Filologii celi mai renumiti in speci'a acesta suntu C a t t a n e o (emigratu), B i o n d e l l i directoriulu dein Brera dein Milanu, M o n t i pop'a dein Brunate de asupr'a Comului. Estu dein urma a tradusu ital. in versure si prosa pre Calderon si alte poesie ispanice; a datu afora unu vocabulariu despre dialectele diecesei Comensi, care se intende prein muntii Briantiei, care o ai vediutu mergundu catrà Como, si prein valile Elvetici (unele); cu onore face amentire si de limb'a nostra. Biondelli dà acumu unu s a g g i o s u i d i a l e t t i G a l l o - I t a l i c i (Lombardi, Emilani, Pedemontani); doue parti au esítu, a treia e sub tescu. Cartea acesta va fí manuale pentru totu filologulu, dîce unu recensente in C r e p u s c o l o N. 48 (una folia). Cattaneo face disertatiune lunga asupr'a limbei nostre, si imputatiuni literatiloru romanesci. Ar' fí bene, cá se intrati in comerciu literariu cu omenii acestia.

Deintre filologii mai betrani merita consideratiune L a n z i, intru adeveru unu „forte ingegno" in lucrure-le filologice, cumu i numesce Monti pre scrietorii celi ageri. De cumu va n'ai lesu pre Lanzi in Vien'a au in Vasarhely, nu tiparí gramatic'a, panà nulu vei lege*), asisiderea si pre Biondelli. Oserbatiunile si postulatele estuia suntu de mare insemnetate, si deveti a avé grigea scriendu cá se respundeti si la postulatele cerute acumu dela unu filologu, si se aparati cu oper'a si originea nostra italica. Biondelli dîce, cà nece calea gramatecei singura, nece cea lexicale nu pote duce la originile natiuniloru. Afinitatea lexicale arata numai una comunantia probavera de reporturi intre natiunile, care au asemene vorbe. Afinitatea gramaticale inca numai probaveretate produce; unite amendoue producu certetia.

Insemnu acì ore-câte principia, care Biondelli le desfâsiura pre largu:

1. Una nazione può colla influenza sua sospingere fino ad un certo punto un'altra a cangiare i nomi materiali delle cose; ma non dare nuova forma e nuovo ordine al pensiero.

2. Ogni qualvolta il lessico e la grammatica d'un dialetto appartengono a due idiomi disparati, la gramatica indicherà i rapporti naturali, ed il lessico i fortuiti della nazione, che lo parla, con quelle, alle quali gli idiomi affini appartengono.

3. Per pronunciare sull' origine e sui rapporti dei vari popoli, è necessario studiare partitamente i loro dialetti, e non la lingua aulica loro comune.

4. Quand' anche una nazione venga a cangiare il proprio dialetto, conserva sempre qualche distintivo della n a t i v a p r o n u n c i a. Ast'a o dîce, unde tracteza despre sistem'a sonora seau fonetica.

5. Se una nazione potesse assumere la lingua d'un'altra, senza alterarne la gramatica, nè il vocabolario, il solo esame della pronuncia basterebbe a svelarne l'origine diversa.

6. Per determinare con precisione la serie de' suoni propri di ciascun dialetto, è d'uopo raccoglierli dalla bocca del popolo stesso, che lo parla, e non

*) Am facutu; am avutu si am si pre Monti, er' pre Biondelli nu.

dal modo di scrivere usato dal medesimo per rappresentarli.

7. Ogni qualvolta, decomponendo varie propozioni identiche in due o più lingue diverse, vi riscontriamo eguali elementi insieme collegati da una medesima legge; la comunanza d'origine tra le due nazioni, che le parlano, è assai probabile.

Dein acestea deduce Biondelli necesetatea: d'aggregare l'analisi sonora e concettuale alla gramaticale ed alla lessicale nel confronto delle lingue.

8. Quando l'Alighieri scrisse il poema con parole illustri tolte a tutti i dialetti d'Italia, e quando nel libro del volgare Eloquio condamnò coloro, che scrivevano un sol dialetto, allora diremo, ch'ei fondasse la favella Italiana, ed insegnasse ai futuri la certa legge d'ordinarla, conservarla, ed accrescerla. E perciò —

9. nello studio dei dialetti Italiani, meglio che in qualsiasi altra fonte, dobbiamo attingere le origini del nostro idioma, e cercar la ragione così delle sue leggi, come delle molteplici sue variazioni. Intr'altu locu dîce: —

10. Giachè egli e ormai tempo, che si debbe riconoscere da ogni nazione l'utilità e la necessità, d'un comune sistema ortografico, il quale possa venire inteso dal maggior numero possibile di nazioni... apoi dà unu planu de ortografia dîcundu: onde porre argine una volta alla crescente Babele ortografica.

11. Quanto più si risale la corrente del tempo, ogni nazionalità si risolve ne'suoi nativi elementi, e rimosso tutto ciò, che vi è di uniforme, cioè di straniero e fattizio, i fiochi dialetti si ravvivano in lingue assolute e indipendenti, quali furono nelle native condizioni del genere umano. (Introduzione del Dottor Carlo Cattaneo alle notizie nazionali e civili sulla Lombardia, Milano 1844).

Biondelli ar' poté dîce, cà avendu noi articlulu in urma, cá Albanesii, pare, suntemu Albauesi, cu tote cà cuventele suntu latinesci, itale; pote, cà dupa Lanzi s'ar' poté scote, cà si terminatiunile declinatiuniloru suntu numai postpuneri de articlu.*)

In Muratori vol. V pre la pag. 1065, se afla unu poema rozzo de pre la 1252. Eca ore-câte versure:

18. La lettera fo fatta con piene informaziuni
contra delli tirandi, et loro offensiuni,
et scusandose li nostri per far le defensiuni
a chi havesse peccato se dia le punitiuni.

*) Aci originariulu nu e destulu de corectu.

253. Far vutu (facere votum).
Lu tempu.
272. Misser Nicola de Roy su nel carro sedea,
et tanto triumphale, che imperator parea,
nulla persona in Aquila non ce remanea,
che non li uscesse nanti, che veder lu volea.
285. Lu re li respuse.

Dein altu poema totu de acolo dela Muratori.

170. Subitu che fo giuntu da Deo fone ordenatu,
che lu santu mantu adossu li fo gitatu,
quistu fo santu Urbanu Papa chiamatu,
e fo lu quintu nellu seu santu statu.
171. Subitu che quistu si abe lu Papatu,
penzolu di readucerelu nel pimmu santu statu,
et illu fece tantu, che illu fo biatu,
che nella soa morte fo santu canonizatu.

Aste-su mai tote romanesci. Poema asta, dîce Muratori, cà e „di Boetio di Rainaldo di Popleto Aquilano, volgarmente Buccio Rainaldo delle cose dell' Aquila dall' an. 1252 sin all' an. 1362.

Celso Cittadini, pre la 1721, dîce, cà „in S. Maria della Clemenza .. detta in Trastevere si lege questo epitafio. La pietra e rotta...

D. M.
P. AELIO. ROMANO. LOCV.
CONCESSV . . . .
ET. ANTONIO. CAELESTINO.

Dove, dîce Cittadini, è scritto locu concessu in vece di locus concessus, senza lettera S in fine, secondo l'usanza del proprio favellare antico de Latini, il quale è pervenuto fino a noi, onde in una Cronica di Roma volgare, scritta per quanto si può congetturare da persona Romana intorno a trecento anni fo, il quale è appresso il Signor Giulio Cesare Colombini nobil Sanese e letterato, è scritto quasi sempre coll' U invece dell' O in fine delle parole, che ve lo richiedeno, e sia ne esempio questo periodo: „La terza fiata li Galli vennero in Italia, e scorciaro tutte le marettime appresso a Roma, e li Romani adimandaro ajuto alli Tocani, li quali poco nanti li aviano suggiugati, e li Toscani neuno ajuto non li fecero ali Romani, ma pertanto li Romani Luziu Egemiziu, e abe conesso quaranta milia cavali e inarmati: ma unu Gallu volia commattare co uno Romano, co lu quale commatteo Marcu Valeriu tribuno, e nello bracciu de lu Gallu puse unu corvu, e dava molto l'ale nel viso del Gallo" etc.

Mai incolo dîce Cittadini: senza che i popoli dela Sabina e del Lazo fin oggi dicono per caso lu cavallu, lu scampu per qual che noi diciamo più leggiadramente il cavallo, lo scampo. E così tutte l'altre voci, che noi terminiamo in o, essi le terminano secondo la proprietà in u. Similmente si

trova spesso nelle antiche iscrizioni gettata via la lettera M nel fine, come è la parola s e p t e per s e p t e m, . . . perciochè s e p t e è volgar nostro, e non ha ancor cinquanta ani, che si è comminciato a scrivere s e t t e con due T in vece di p t.

Dante inca se geluesce, intru unu locu, cà se pierdu cuventele dein dî in dî, si Monti in vocabulariulu Comascu inca dîce, cà s'au pierdutu multe cuvente betrane prein munti acumu in anii mai dein urma; La noi inca s'a pierdutu conj. s i numai dela Klein ep. in coce*). Pentru aceea dîce Monti, cà e bene a aduná in vocabularia tote dialectele spre a le ferí de peritiune.

(Vá urmá.)

*) In Trni'a dupa 1700, in Valachi'a mai demultu. De U, S si M, vedi Principia §. IX, pag. 25 seqq.

Notitie diverse.

PROGRAMA.

Ordinea lucrariloru Adunarei generali VII, ce va tiené Asociatiunea transilvana pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu, la Clusiu in $^{14}/_{26}$ si $^{15}/_{27}$ Augustu 1867.

Siedinti'a I.

1. Membrii asociatiunei, adunati fiendu la 9 ore demaneti'a in loculu destinatu pentru tienerea siedintieloru, alegu una deputatiune de 12 insi, spre a invitá pre Esc. sa dlu presiedente la adunare.

2. Presiedentele ocupandu loculu seu deschide adunarea.

3. Adunarea alege pentru portarea protocolului 3 notari.

4. Secretariulu comitatutui comunica adunarei generali unu reportu, despre activitatea asociatiunei in decursulu acestui anu, precumu si despre resultatele, ce s'au ajunsu preintr'insa.

5. Cassariulu si Controloru-lu asternu bilanciulu veniteloru si speseloru anuali, si arata starea materiale a' asociatiunei preste totu.

6. Bibliotecariulu reporteza despre starea bibliotecei asociatiunei.

7. Se alege una comisiune de 5 membri, spre a cercetá ratiunile si a reportá in siedinti'a II.

8. Se alege alta comisiune de 3 membri, care intru intielesulu §§-loru 6. 8. si 9 dein Statute, intru unu locu indemanatecu va conscrie pre membrii celi noi, va incassá taxele, sî le va subministrá Cassariului.

9. Se alege a treia comisiune de 5 membri, care intru intielesulu §-lui 23 lit. f. g. si h. dein Statute, va preliminá bugetulu anului venitoriu, sî lu va asterne adunarei in siedenti'a II.

10. Presupunenduse, cà lucrarile enumerate pană aci nu voru absorbí totu tempulu siedentiei, restulu aceluia se intrebuentieza pentru cetirea disertatiuniloru, cari de tempuriu venu a se tramite la presidiulu comitatului asociatiunei.

Siedenti'a II.

1. Acesta siedentia se incepe cu continuarea cetirei disertatiuniloru restanti dein siedenti'a precedente.

2. Adunarea primesce si desbate reportele comisiuniloru delegate in siedenti'a precedente.

3. Se aducu si se desbatu proiectele si motiunile ce se facu in priventi'a asociatiunei.

4. Fiendu cà trieniulu oficialiloru si membriloru de comitatu ai asociatiunei, alesi si respective realesi in adunarea generale dein Hatiegu, a espiratu, — pentru acea adunarea generale procede la alegerea noiloru membri de comitatu si oficiali pentru celi 3 ani urmatori.

5. Se destina loculu si tempulu celei mai de aprope adunari generali.

Dela comitatulu Asoc. trne romane pentru etc.
Sabiniu in 4 juniu n. 1867. (Dupa gazete.)

— *Societatea literaria* dein Bucuresci inca e conchiamata la una adunare pre 1 aug. a. c.

— La elenculu scripteloru publicatu in nr. precedente (p. 104), si care cuprende numai pre cele edate dupa 1850 in coce, adaugemu aici cele publicate in a-ante de 1848, cari afora de „Organu", de care s'a amentitu mai de multe ori, suntu urmatoria-le: in 1833, una *poema bucolica*, 8-o, in Aiudu, — repetîta in unele esemplaria dein Elementele de poetica;

in 1834, *Psaltire* cu litere latine, tradusa dein ebreesce de repausatulu prepositu capitulariu Theodoru P o p u, revediuta, adausa si trascrisa cu litere latine dupa mortea autoriului de mene, 8-o, Blasiu, ca si tote cele urmatorie de aci in diosu;

1835, *Acatisteriu* cu litere latine, in 12-o, mai scurtatu si repetîtu in 16-o, la a. 1861 si 1865, totu —

in 1835, *Orologiulu* celu mare, cu litere lat., revediutu si adausu cu una pascália perpetua, in 8-o;

in 1841, *Estrasu de ortografia*, cu litere baserecesci, reprodusu in Foli'a pentru mente etc. Iuliu seau Augustu dein acel'asi anu, si dupa acea mai intregu in tote editiunile —

Abecedariului, cu litere latine si ilirice, in 8-o, ce s'au tiparitu pană in a. 1862;

in 1858 *Octoechulu* celu micu, cu litere latine, in 8-o, repetîtu in 1865; si in urma —

in 1860, *Pentecostariu micu,* in 8-o.

Manscrisulu si alu acestoru toturoru a fostu intregu dein pen'a mea, afora de una parte dein Orologiu; precumu si —

Ortografi'a acestor'a toturoru, in fundamentu e totu un'a si aceeasi, er' diferenti'a e numai intru una mai multu seau mai pucinu rigorosa urmare a sistemei.

Nr. VII. va aparé in 10. Aug. a. c.

Corespundentia mica.

Pretiulu abonamentului remane si de aci in a-ante pre anulu intregu in la-intru, 3 fl. val. austr. in afora 1 #. Esemplaria complete mai avemu d e s t u l e, dein care causa nemene se nu se indoesca a se aboná, cà dor' nu is'aru tramite numerii toti dela inceputu. Noi nu vomu face câ pepenarii dein Bucuresci, se strigâmu mai antâniu: N u m e i m b u l d i t i, — si in urma: D e p o m a n a!